

Квалитет мастер програма за предметне наставнике у Републици Србији

Процене наставника и студената –
емпиријско истраживање

**Завод за вредновање квалитета
образовања и васпитања, Београд
октобар 2014.**

Квалитет мастер програма за предметне наставнике у Републици Србији
(Пројекат Master Programme for Subject Teacher in Serbia (MASTS 511170-
TEMPUS-1-2010-1-RS-TEMPUS-JPCR).

Припрема

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

Директор:

Др Драган Банићевић

Аутори извештаја:

Јасмина Ђелић

Јелена Најдановић Томић

САДРЖАЈ

	стр.
Увод	1
Методологија истраживања	2
I МИШЉЕЊЕ НАСТАВНИКА – РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	4
1. Квалитет програма мастер студија према проценама наставника укључених у програм на Универзитету у Београду	4
2. Квалитет програма мастер студија према проценама наставника укључених у програм на Универзитету у Новом Саду	11
3. Квалитет програма мастер студија према проценама наставника укључених у програм на Државном универзитету у Новом Пазару	14
4. Квалитет програма педагошко-психолошко-методичког образовања наставника (36 ЕСПБ) према проценама наставника укључених у програм на Универзитету у Крагујевцу – Факултет педагошких наука у Јагодини	17
5. Сумарни резултати истраживања – процене наставника	21
II МИШЉЕЊЕ СТУДЕНАТА – РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	22
1. Квалитет програма мастер студија према проценама студената укључених у програме	22
2. Предности програма мастер студија и програма педагошко-психолошко-методичког образовања наставника (36 ЕСПБ)	26
3. Недостаци програма мастер студија и програма педагошко-психолошко-методичког образовања наставника (36 ЕСПБ)	28
4. Додатни истраживачки налази – студенти	29
5. Сумарни резултати истраживања – процене наставника	37
Закључци	38
Прилози	39

Увод

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања један је од партнера у реализацији пројекта Master Programme for Subject Teacher in Serbia (MASTS 511170-TEMPUS-1-2010-1-RS-TEMPUS-JPCR). Улога Завода била је да спроведе утврђене евалуативне активности на почетку и на завршетку пројекта. Почетна евалуација односила се на испитивање развијености система и адекватности механизма за осигурање квалитета образовања на универзитетима који су као партнери укључени у пројекат. На крају пројекта улога Завода је била да спроведе евалуативно истраживање о квалитету процеса и садржаја програма који су развијени у оквиру поменутог пројекта.

TEMPUS MASTS (Master Programme for Subject Teachers in Serbia) један је од пројеката који има за циљ развој мастер програма за образовање предметних наставника. Будући да су наставници главни агенси сваке промене у образовном систему и да Закон о основама система васпитања и образовања прописује нове услове за запошљавање наставника у школама, који су ступили на снагу од школске 2012/2013. (члан 8, члан 179) универзитети у Србији препознали су релевантност овог пројекта. Како би Србија осигурала што боље образовање, донете су нове законске одредбе према којим сваки будући наставник, уколико жели да се запосли у школи, мора да има завршене мастер студије и остварених 30 ЕСПБ из педагошко-психолошко-методичке групе предмета, као и 6 ЕСПБ праксе у школи. Имајући то у виду, циљ пројекта био је да се развије флексибилни, интердисциплинарни програм мастер студија (60 ЕСПБ) за образовање предметних наставника и истовремено да се усклади и регулише статус наставничке професије у Србији.

У пројекту су учествовали следећи универзитети: Универзитет у Београду, Универзитет у Новом Саду, Универзитет у Нишу, Универзитет у Крагујевцу и Државни универзитет у Новом Пазару. Програм које је развијен на Универзитету у Новом Саду постоји од школске 2012/2013. године, а у Крагујевцу, Београду и Новом Пазару од школске 2013/2014. године, док ће Универзитет у Нишу започети са реализацијом програма школске 2014/2015. године. На три од четири универзитета који су акредитовали програме, постоје мастер студије (60 ЕСПБ), а на Универзитету у Крагујевцу – Факултету педагошких наука у Јагодини остварује се програм педагошко-психолошко-методичког образовања наставника (36 ЕСПБ).

Методологија истраживања

Основни циљ истраживања био је да се обезбеде и систематизују подаци од значаја за даљи развој мастер програма и програма педагошко-психолошко-методичког образовања наставника. Подаци се односе на квалитет програма, квалитет реализације и прве резултате успостављених програма.

У истраживању доминира дескриптивни приступ, који је био условљен трајањем пројекта, али и потребама партнера у пројекту.

Истраживањем су обухваћене следеће циљне групе:

- наставници који су били укључени у реализацију програма на четири универзитета
- студенти који су похађали мастер програме на три универзитета (Београд, Нови Сад, Нови Пазар) и програм педагошко-психолошко-методичког образовања наставника (Крагујевац - Јагодина).

Опис узорка

У анкетном испитивању учествовало је укупно 44 наставника¹: 17 са Универзитета у Београду, 15 са Универзитета у Новом Саду, девет са Универзитета у Крагујевцу (Факултет педагошких наука у Јагодини) и три са Државног универзитета у Новом Пазару.

Укупно 51 студент учествовао је у анкетном испитивању, а 13 студената је учествовало у фокус групи. Узорак студената приказан је у Табели 1.

Табела 1. Студенти – испитаници према месту похађања програма

Место		Године живота			Укупан стаж			Стаж у настави		
		М	SD	распон	М	SD	распон	М	SD	распон
Београд	16	30.69	7.162	24-46	3.06	4.328	0-15	0.25	0.577	0-2
Нови Пазар	10	32.30	6.038	24-45	4.70	3.433	0-10	1.40	1.350	0-4
Нови Сад	15	32.33	5.948	23-47	7.53	7.080	0-24	3.67	5.912	0-24
Јагодина	10	40.80	10.108	26-53	14.80	9.496	1-23	9.80	9.319	1-23

Просечна старост студената на сва четири универзитета је $M=33.47$, $SD=8.008$, а распон година од 23 до 53. Укупан просечни стаж је 7 година ($M=7.00$, $SD=7.502$), а стаж у настави три године ($M=3.35$, $SD=6.167$). Приметно је да се студенти из Јагодине разликују у погледу наставног искуства од студената са осталих универзитета (они похађају програм педагошко-психолошко-методичког образовања наставника, а остали су били укључени у мастер програме). У целини гледано, мастер програме похађали су студенти са веома мало искуства у наставном раду.

¹ Професори, сарадници и асистенти

Истраживачки инструменти

1. Упитник за наставнике који остварују наставу на универзитетима

Упитник садржи 13 питања, при чему већина садржи по неколико додатних питања која су у функцији давања образложења. Питања се односе на процену кључних аспеката у реализацији програма, опис комуникације са студентима, процену утицаја програма на развој наставничких компетенција, проблеме у реализацији и начине за превазилажење. Путем упитника испитаници су имали могућност да дају предлоге за унапређивање циљева, садржаја, организације, метода и техника, испитних обавеза и испита и оцењивања. Такође, испитаници су дали оцену одрживости програма и укупних постигнутих успеха.

Аутори упитника били су наставници са Универзитета у Београду, а корекције у смислу груписања и другачијег форматирања питања урадили су наставници са Универзитета у Новом Саду. У обради података ова околност није представљала проблем, али смо остали ускраћени за образложења одговора наставника са Универзитета у Новом Саду.

2. Упитник за студенте

Овај упитник садржи петостепену скалу процене Ликертовог типа са укупно 27 ставки које се односе на теоријска знања и професионалне вештине које су значајне за наставни рад у школи. Осим тога, упитник садржи и четири отворена питања која се односе на процену ефеката учења, добре и лоше стране програма и предлоге и сугестије за унапређивање.

3. Структурирана листа питања за фокус групу студената

У односу на главне теме фокус групе припремљена су полазна питања на основу којих је развијана групна дискусија. Питања су се односила на личне и професионалне добити студената од програма који су похађали, процену квалитета садржаја и реализације предмета Школска пракса, процену квалитета рада наставника, избор примера добре наставничке праксе и предлоге за унапређивање и одрживост програма. Листу питања пратили су обрасци за унос података из продуката учесника фокус групе.

I МИШЉЕЊЕ НАСТАВНИКА - РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

1. Квалитет програма мастер студија према проценама наставника укључених у програм на Универзитету у Београду

1. 1. Квалитет мастер програма – квантитативни показатељи

Табела 2. Квалитет програма мастер студија према мишљењу наставника – Универзитет у Београду

Ставке/предмет процене	Уопште се не слажем	Не слажем се	Нисам сигуран/ на	Слажем се	У потпуности се слажем	Просечна вредност (АС)
1. Физички и технички услови за реализацију наставе су били задовољавајући.	0	3	2	10	2	3,64
2. Настава се одвијала без сметњи.	0	1	1	10	5	4,11
3. Студенти су редовно испуњавали обавезе.	0	2	4	6	5	3,82
4. Студенти су активно учествовали у настави.	0	0	2	9	6	4,23
5. Коришћене су разноврсне наставне методе и технике.	0	0	1	2	14	4,76
6. Био-ла сам у могућности да обезбедим литературу која је адекватна за предмет.	0	0	9	3	5	3,76
7. Планирани циљеви наставе су остварени.	0	1	5	6	5	3,88
8. Задовољан-на сам позицијом предмета у програму.	0	0	1	5	11	4,59
9. Задовољан-на сам сарадњом са другим наставницима при реализацији програма.	0	0	1	1	15	4,82
Укупно	0	7	26	52	68	4,18

Према расподели одговора 17 наставника и сарадника који су остваривали наставу на мастер студијама на Универзитету у Београду и просечним вредностима девет ставки на скали процене, може се закључити да су наставници најзадовољнији сарадњом са колегама и студентима, као и разноврсношћу наставних метода и техника које су примењивали.

Најмање су задовољни редовношћу испуњавања обавеза студената, а просечне вредности ставки указују и на то да услови за наставу нису били увек задовољавајући и да је постојао проблем са обезбеђивањем литературе за одређене предмете. Међутим, чини се да се ради о појединачним проблемима, јер у већини постоји сагласност о томе да се настава одвијала без сметњи. Овај резултат је у сагласности са проценом о остварености циљева наставе, јер наставници углавном сматрају да су планирани циљеви остварени, али постоје разлике у мишљењима наставника различитих предмета.

1.2. Постигнућа студената као показатељ квалитета програма

Према подацима које су доставили предметни наставници може се видети да су наставници задовољни знањем студената, али и то да нису сви студенти близу завршетка мастер програма (подаци су из јула 2014.). Висина просечних оцена (Табела 3) наводи на закључак да се ради о мотивисаној и успешној генерацији студената, који нису имали претходно педагошко-психолошко образовање и искуство у наставном раду.

Табела 3. Успех студената на нивоу предмета – Универзитет Београд (школска 2013/2014. година)²

Назив предмета	Статус предмета	Број студената који су похађали	Број студената који су положили	Просечна оцена студената
Основе педагошког образовања наставника	обавезни	24	17	8,76
Психологија развоја и учења	обавезни	24	14	9,07
Психологија развоја и учења	обавезни	24	14	9,07
Планирање и евалуација у настави	обавезни	24	10	8,90
Интерактивна настава	обавезни	24	16	8,90
Наставник као истраживач	обавезни	24	8	8,90
Школска пракса 1	обавезни	24	14	9,30
Васпитно-образовни рад са децом с посебним потребама	изборни	11	6	8,83
Методика наставе друштвено-хуманистичких наука	изборни	1	1	9,00

1.3. Комуникација наставник - студент

Према подацима из упитника може се такође закључити да су наставници равномерно користили више облика комуникације са студентима: током часова, усмене консултације, консултације путем мејла, а незнатно су користили Moodle платформу. Није било доминантног облика комуникације. Није било могуће утврдити да ли су одређени облик комуникације изабрали заједно наставник и студент, односно да ли је наставник прилагођавао комуникацију студентима или је то био избор наставника.

² Извор: Достављени упитници за наставнике. Табела не садржи све предмете предвиђене програмом.

1.4. Квалитет програма мастер студија у односу на кључне аспекте програма – квалитативни показатељи

1.4.1. Процена доприноса програма развоју наставничких компетенција

Сви анкетирани наставници сматрају да је предмет који су предавали допринео развоју управо оних компетенција које су имале кључно место у програму конкретног предмета. У целини гледано, наставници наводе и шире и веома специфичне компетенције којима су посвећивали пажњу током наставе. Анализа одговора показује да су наставницима једнако била важна и теоријска и практична знања и вештине. Процењују да су допринели разумевању комплексности наставничке улоге и спремности на целоживотно учење, осетљивости на димензије и динамику наставног процеса, критичком сагледавању властите улоге, планирању и реализацији наставе засноване на интерактивним методама и организационим и комуникационим компетенцијама.

1.4.2. Проблеми и препреке у организацији и реализацији мастер програма и њихово превазилажење

Анкетирани наставници наводе низ проблема – од физичких (не)услова до професионалних дилема у вези са курикулумом и (не)могућности да се одговори на веома неуједначене потребе студената.

Указује се на недостатак литературе на српском језику и литературе која је приступачнија студентима који немају психолошко-педагошка знања. Наставници наводе да су упућивали студенте на референтну литературу, али да је, због комплексности садржаја и терминологије, долазило и до губитка мотивације за учење. У вези са професионалним дилемама наставника уочава се да одређени наставници отварају одређена концептуална питања. Један наставник има дилему „да ли су све теме које су обрађиване једнаког реда за увод у наставничко образовање“ (цитат). Наставници наводе и то да због недостатка времена често имају осећај да није било довољно практичног рада на часу, па су некада предиспитне обавезе биле веома тешке студентима.

Наведену групу препрека и проблема наставници су решавали на различите начине:

- наставу су обогаћивали примерима из школског живота
- инсистирали су на примени теорија и концепата
- припремали су презентације у којима су додатно тумачили сложеније садржаје
- „у ходу“ су се консултовали са осталим наставницима око ревидирања садржаја (нпр. дуже су се задржавали на тежим садржајима)
- припремали су збирке текстова као подршку у учењу
- уместо предавања више су планирали групни рад на предавањима
- организовали су додатне консултације на факултету или путем мејла и др.

Наставници су имали проблем и са обезбеђивањем спољних сарадника – експерата за одређене области, као што је инклузивно образовање, јер овај вид сарадње није системски решен.

Отвара се и питање флексибилности програма у зависности од претходног образовања студената, јер се дешавало да неки студенти поново уче одређени предмет из групе обавезних, а осталима је то потпуна новина, чиме се указује на потребу веће изборности у програму.

Посебно се истиче проблем организације школске праксе, јер систем није успостављен, што захтева од наставника веома много напора за индивидуално договарање са појединачним школама.

Додатно, организациони проблеми који су резултовали осипањем броја студената на предавањима решавани су тако што се настава остваривала у вечерњим сатима и према флексибилном распореду (интензивно и више шута недељно) да би се одговорило на потребе студената. Осим тога, активиран је Moodle програм за студенте који због других обавеза нису били у могућности да редовно долазе на наставу, али је он недовољно коришћен.

1.4.3. Подршка које је изостала током реализације програма – отворена питања

Изостала је финансијска подршка за публикување уџбеничке и друге литературе за специфичну групу студената који се припремају да буду наставници, а њихово базично образовање је из других области (инжењери, економисти, фармацеути и сл.).

Такође, није регулисано финансирање ангажовања спољних сарадника, као ни потребног броја наставника и сарадника, којима је ово додатно ангажовање.

Током прве године реализације није решен ни проблем студената који су одређене предмете већ имали на основним студијама, а у оквиру мастер програма морали су их полагати поново, јер су предмети били обавезни.

Системско уређивање сарадње са школама – вежбаоницама вероватно превазилази оквири овог програма, јер захтева да се на нивоу Министарства просвете, науке и технолошког развоја ово важно питање реши, што се и покушава у оквиру Пројекта Подршка развоју људског капитала и истраживању – опште образовање и развој људског капитала (ИПА 2011).

1.4.4. Процена успешности и одрживости програма мастер студија у целини

Девет од 17 наставника искористило је могућност да оцени квалитет програма у целини на скали од 1 до 5 и да образложи оцену. Свих девет испитаника оценило је програм оценом 4. Њихова образложења повезана су са наведеним препрекама, али је приметно задовољство урађеним у првој години примене. Указује се на то да су одређене пројектне активности почеле са

закашњењем, што је захтевало интензивирање наставе, чиме су студенти доведени у ситуацију да своје мастер радове пишу тек након другог семестра.

Одрживост програма на истој петостепеној скали оцењена је оценом 3. Наставници сматрају да се програм не може развијати на ентузијазму ангажованих наставника и задовољству студената и да су потребна буџетска средства које ће бити опредељена за школарине, нова радна места у Центру за образовање наставника и смањивање досадашњих школарина за самофинансирајуће студенте.

Исти наставници дали су следеће препоруке како да се обезбеди одрживост програма:

- обезбеђивање већег броја буџетских места за студенте
- увођење контроле за програме образовања наставника на матичним факултетима
- укључивање свих факултета који образују будуће наставнике
- улагање у развој методичара наставе одређених предмета
- повећање броја запослених у Центру за образовање наставника, будући да је овај центар носилац мастер програма
- уређивање сарадње школа и факултета поводом праксе студената
- уређивање позиције ментора у школама.

1.5. Предлози за унапређивање квалитета програма мастер студија

1.5.1. Предлог промена у циљевима програма по предметима

- **Основе педагошког образовања наставника:** Обогаћивање основних циљева са већим нагласком на развој, а не стварање предуслова за развијање компетенција.
- **Наставник као истраживач:** Јасније раздвајање циљева наставе која се односи на истраживања које спроводи наставник од припреме студената за израду пројекта мастер рада. Искључивање циљева који се односе на савладавање конкретних техника прикупљања и обраде података.
- **Психологија наставе и учења:** Већи акценат на комуникацијским вештинама и способности сагледавања проблема из више углова и увежбавање тимског рада.

1.5.2. Предлог промена у садржајима/темама по предметима

- **Психологија наставе и учења:** Више простора за теме комуникације и ненасилног решавања конфликта. Већи акценат на емоционалном животу адолесцената и развоју вештина за пружање помоћи

адолесцентима. Више примера тестова знања и већи акценат на значају евалуације у настави.

- **Основе педагошког образовања наставника:** Увођење више различитих активности за студенте које могу довести до очекиваних исхода учења. Преиспитивање значаја одређених тема за предмет, увођење додатних садржаја у вези са наставничким портфолијом и континуираним професионалним развојем. Увођење тема које се односе на реалну школску праксу (нпр. етос, школски тимови, документација школе).
- **Наставник као истраживач:** Јасније раздвајање садржаја који се односе на методолошка питања у истраживањима од појма истраживања која врше наставници.
- **Васпитно-образовни рад са децом са посебним потребама:** Већи нагласак на сарадњи са родитељима, комуникацијским вештинама и вештинама тимског рада у школи.
- **Методика наставе друштвено-хуманистичких наука:** Већи нагласак на развоју материјала за наставу и учење и корелацији са другим предметима.

1.5.3. Предлог промена у организацији наставе

Настава на мастер студијама треба да почне када и сви друге наставне активности на факултету. Потребна је флексибилнија организација у складу са могућностима студената који су запослени.

1.5.4. Предлог промена у наставним методама и техникама

У целини, сви наставници сматрају да треба више радити кроз групни рад, рад у паровима и кроз чешће проверавање знања и самопроцену, уз повратну информацију наставника. Један наставник је предложио да се уведе портфолио за студенте за цео програм, а не само за предмет Школска пракса.

1.5.5. Предлог промена које се односе на целину програма

Наставници предлажу следеће:

- планирање активности на промоцији програма
- строжа селекција студената
- продужење трајања мастера на две године, уз већу заступљеност школске праксе

- већа изборност у погледу броја изборних предмета и избора обавезних предмета
- увођење методике рада стручног сарадника
- унапређивање сарадње наставника који заједно раде на одређеним предметима
- разматрање оптерећености студената у првом и другом семестру, због времена потребног за припрему израде мастер рада
- ангажовање наставног подмлатка који би се у својим тезама бавио овом облашћу и могао да буде ангажован у настави.

2. Квалитет програма мастер студија према проценама наставника укључених у програм на Универзитету у Новом Саду

2.1. Квалитет мастер програма – квантитативни показатељи

Табела 4. Квалитет програма мастер студија према мишљењу наставника – Универзитет у Новом Саду

Ставке/предмет процене	Уопште се не слажем	Не слажем се	Нисам сигуран/ на	Слажем се	У потпуности се слажем	Просечна вредност (АС)
1. Физички и технички услови за реализацију наставе су били задовољавајући.	0	0	2	10	5	4,18
2. Настава се одвијала без сметњи.	0	0	0	4	13	4,76
3. Студенти су редовно испуњавали обавезе.	0	1	1	4	11	4,47
4. Студенти су активно учествовали у настави.	0	1	0	4	12	4,59
5. Коришћене су разноврсне наставне методе и технике.	0	1	2	5	9	4,29
6. Био-ла сам у могућности да обезбедим литературу која је адекватна за предмет.	0	0	1	3	13	4,71
7. Планирани циљеви наставе су остварени.	0	1	0	3	13	4,65
8. Задовољан-на сам позицијом предмета у програму.	0	0	0	9	8	4,47
9. Задовољан-на сам сарадњом са другим наставницима при реализацији програма.	0	0	0	10	7	4,41
Укупно	0	4	6	52	90	4,50

Према расподели одговора наставника и просечним вредностима у односу на поједине елементе (аспекте) мастер програма који се остварује на Универзитету у Новом Саду, може се рећи да преовлађује задовољство наставника. Све просечне оцене веће су од 4,00 (на скали до 1 до 5), али се примећује да су испитаници најмање задовољни физичким и техничким условима за реализацију наставе и методичким решењима која су примењивали у раду са студентима.

2.2. Постигнућа студената као показатељ квалитета програма

Наставници Универзитета у Новом Саду једини имају двогодишње искуство у реализацији мастер програма за предметне наставнике, због чега су доставили и податке о постигнућима студената за обе школске године (Табела 5 и Табела 6). Према овим подацима може се закључити да је генерација студената школске 2013/2014. године била успешнија у учењу од прве

генерације (школска 2012/2013. година). О томе говоре њихове просечне оцене и број студената који су положили одређене испите.

Табела 5. Успех студената на нивоу предмета – Универзитет у Новом Саду
- школска 2012/2013. година -

Назив предмета	Статус предмета	Број студената који су похађали	Број студената који су положили	Просечна оцена студената
Основи дидактике	обавезни	15	14	8,42
Методика наставе струке (Економско-правни предмети)	обавезни	7	6	8,67
Методика наставе струке (Инжењерска струка)	обавезни	5	5	7,60
Интерактивна педагогија	обавезни	15	14	8,35
Методика наставе струке (Економско-правни предмети)	обавезни	7	1	8,00
Школска пракса 1	обавезни	15	14	8,99

Табела 6. Успех студената на нивоу предмета – Универзитет у Новом Саду
- школска 2013/2014. година -

Назив предмета	Статус предмета	Број студената који су похађали	Број студената који су положили	Просечна оцена студената
Основи дидактике	обавезни	17	17	9,40
Школска пракса 1	обавезни	17	17	9,41
Школска пракса 2	обавезни	17	14	8,08
Развојна психологија	обавезни	15	6	7,50
Електронско учење	изборни	1	1	10,00
Психологија адолесценције	изборни	8	7	9,57
Позитивна психологија у образовању	изборни	3	3	10,00
Култура изражавања и правопис српског језика	изборни	0	0	/
Стратегије ефикасног образовања	изборни	8	7	9,00
Методика наставе струке (медицински предмети)	изборни	3	3	10,00

2.3. Комуникација наставник - студент

У комуникацији наставник – ученик у истој мери се користила комуникација на часовима, усмене консултације и консултације путем мејла. Према одговорима 15 наставника и сарадника може се закључити да Moodle платформа није коришћена. Није познато да ли су одређени облик комуникације заједно изабрали наставник и студент, односно да ли је наставник прилагођавао комуникацију студентима или је то био избор наставника.

2.4. Квалитет програма мастер студија у односу на кључне аспекте програма – квалитативни показатељи

2.4.1. Процена доприноса програма развоју наставничких компетенција

Наставници – испитаници у истраживању сматрају да је програм мастер студија највише допринео развоју наставничких компетенција које се односе на разумевање различитих стилова и стратегија учења (7), познавању техника успешне комуникације (6) и познавању различитих врста мотивације и начина за мотивисање ученика (5). Од укупно 9 понуђених компетенција у питању наставници су се најчешће опредељивали за три наведене, али су и остале компетенције појављивале као избор (у распону од 1 до 5 одговора).

2.4.2. Проблеми и препреке у организацији и реализацији мастер програма и њихово превазилажење

Само два од 15 наставника и сарадника одговорили су да је током организације и спровођења наставе на мастер студијама било проблема. Два наставника указала су на проблем организације путовања наставника и студената и на континуирано одсуство студенткиње. У решавању проблема путовања обрађали су се за помоћ руководећим структурама на Универзитету у Новом Саду.

2.4.3. Процена квалитета програма и организације мастер студија

Седам од 15 наставника и сарадника сматра да су потребне организационе промене у овом програму. Два наставника сматрају да је потребно иновирање садржаја и тема у оквиру наставних предмета, а исти број наставника се залаже за увођење нових наставних метода и техника. Три наставника су за преиспитивање садржаја и обима предиспитних обавеза за студенте (Методика наставних предмета инжењерске струке и Школска пракса 2), а два наставника сматрају да на другачији начин треба организовати испите (Школска пракса 2).

Осам од 15 наставника и сарадника развили су за потребе реализације наставе посебне материјале. Ради се о приручницима за студенте и презентацијама које су коришћене у настави и као подршка студентима у учењу. Само четири наставника нису пред студенте постављали обавезе израде радова у оквиру предиспитних и испитних активности.

У целини гледано, наставници су програм мастер студија, на скали од 1 до 5, оценили просечном оценом 4,63. Ова оцена усаглашена је са оценом коју су исти наставници дали за мастер програм чији квалитет су процењивали у односу на девет елемената процене (скала процене).

3. Квалитет програма мастер студија према проценама наставника укључених у програм на Државном универзитету у Новом Пазару

3.1. Квалитет мастер програма – квантитативни показатељи

Табела 7. Квалитет програма мастер студија према мишљењу наставника – Државни универзитет у Новом Пазару*

Ставке/предмет процене	Уопште се не слажем	Не слажем се	Нисам сигуран/ на	Слажем се	У потпуности се слажем
1. Физички и технички услови за реализацију наставе су били задовољавајући.	0	0	2	1	0
2. Настава се одвијала без сметњи.	0	0	0	2	1
3. Студенти су редовно испуњавали обавезе.	0	0	1	2	0
4. Студенти су активно учествовали у настави.	0	0	1	2	0
5. Коришћене су разноврсне наставне методе и технике.	0	0	1	2	0
6. Био-ла сам у могућности да обезбедим литературу која је адекватна за предмет.	0	0	1	2	0
7. Планирани циљеви наставе су остварени.	0	0	1	2	0
8. Задовољан-на сам позицијом предмета у програму.	0	0	1	2	0
9. Задовољан-на сам сарадњом са другим наставницима при реализацији програма.	0	0	1	2	0

* Због малог броја испитаника није приказана просечна оцена.

Три наставника (од укупно седам) који су учествовали у испитивању изразили су задовољство различитим аспектима програма, али је уочљиво да њихово задовољство није потпуно. У односу на све аспекте процене, условима за реализацију програма су најмање задовољни.

3.2. Комуникација наставник - студент

Према подацима из упитника може се закључити да су наставници највише користили усмене консултације и консултације путем мејла. Није познато да ли су ове облике комуникације заједно изабрали наставник и студент, односно да ли је наставник прилагођавао комуникацију студентима или је то био избор наставника.

3.3. Квалитет програма мастер студија у односу на кључне аспекте програма – квалитативни показатељи

3.3.1. Процена доприноса програма развоју наставничких компетенција

Сва три наставника сматрају да је програм највише допринео развоју комуникацијских вештина и вештина за мотивисање ученика за рад у настави. Осим тога, наводе да постоји видљив допринос дидактичко-методичким компетенцијама. У оквиру ове процене постављају и питање: да ли је потребно да се изучава посебна методика (за економско-правне предмете) или се исти резултати могу постићи и у оквиру предмета који не би био усмерен на конкретну групу предмета (нпр. општа методика наставе). На ово питање нису дали одговор.

3.3.2. Проблеми и препреке у организацији и реализацији мастер програма и њихово превазилажење

Анкетирани наставници указују на проблеме у организацији наставе јер је већина студената запослена, тако да су много одсуствовали. Осим тога, сматрају да није било довољно литературе за посебне методике и да је због бројности студената био онемогућен квалитетан рад на часовима, а посебно у условима када није било могуће ангажовати асистента.

Наведене проблеме наставници су решавали кроз отворену комуникацију са студентима и пружање могућности да се обавезе остваре у додатним терминима. Што се тиче стручне литературе, наставници су се сналазили тако што су из више извора прилагођавали садржаје.

3.3.3. Процена успешности и одрживости програма мастер студија у целини

Два наставника сматрају да се успех програма може оценити оценом 3, а један наставник сматра да је то оцена 4 (на скали од 1 до 5). Своје оцене образлажу на следећи начин: искуства су позитивна, програм је добро замишљен, али постоји простор за побољшање, недостајала је литература за посебне методике, а и начин рада са студентима би могао бити функционалнији.

Сматрају да одрживост програма зависи од тога на који начин ће бити промовисана важност професионалног усавршавања наставника. Имају одређене резерве према томе како ће академска заједница гледати на правац у коме се већи простор даје практичним и функционалним знањима.

3.4. Предлози за унапређивање квалитета програма мастер студија

Наставници сматрају да је у односу на циљеве предмета потребно увести више практичног рада да би се помогло развоју наставничких вештина.

У односу на садржаје предлажу да се уведу теме о техникама успешног учења на часу, позитивној когнитивној и емоционалној вези наставника и ученика у препаративној и оперативној фази учења и о програмима увођења наставника-почетника у наставу.

Конкретан предлог односи се на успостављање сарадње са другим студијским програмима у Новом Пазару који су повезани са образовно-васпитним радом и опредељивање најмање пет дана за ове активности (на крају семестра). Предлаже се и обавезно хоспитовање у школама и увођење обавезе израде самосталних истраживачких радова и анализе примарних и секундарних извора на часовима вежби.

Предиспитне и испитне задатке потребно је обогатити израдом сценарија за реализацију наставне јединице, прикупљањем прилога и реферисањем о релевантности истих и увођењем колоквијалних обавеза.

4. Квалитет програма педагошко-психолошко-методичког образовања наставника (36 ЕСПБ) према проценама наставника укључених у програм на Универзитету у Крагујевцу – Факултет педагошких наука у Јагодини

4.1. Квалитет програма – квантитативни показатељи

Табела 8. Квалитет програма према мишљењу наставника – Универзитет у Крагујевцу (Факултет педагошких наука у Јагодини)

Ставке/предмет процене	Уопште се не слажем	Не слажем се	Нисам сигуран/ на	Слажем се	У потпуности се слажем	Просечна вредност (АС)
1. Физички и технички услови за реализацију наставе су били задовољавајући.	0	0	0	1	8	4,89
2. Настава се одвијала без сметњи.	0	0	1	0	8	4,78
3. Студенти су редовно испуњавали обавезе.	0	0	2	0	7	4,34
4. Студенти су активно учествовали у настави.	0	0	0	3	6	4,67
5. Коришћене су разноврсне наставне методе и технике.	0	0	1	2	6	4,56
6. Био-ла сам у могућности да обезбедим литературу која је адекватна за предмет.	0	0	1	3	5	4,45
7. Планирани циљеви наставе су остварени.	0	0	1	2	6	4,56
8. Задовољан-на сам позицијом предмета у програму.	0	0	0	5	4	4,45
9. Задовољан-на сам сарадњом са другим наставницима при реализацији програма.	0	0	5	3	1	3,56
Укупно	0	0	11	19	51	4,47

Према расподели одговора девет наставника и сарадника који су остваривали наставу у програму педагошко-психолошког-методичког образовања на Факултету педагошких наука у Јагодини и просечним вредностима девет ставки на скали процене, може се закључити да код испитаника преовлађују позитивне процене на свим ставкама, осим када је у питању сарадња са наставницима који су укључени у програм. Остале просечне вредности показују да наставници сматрају да су студенти задовољили очекивања и да је доста труда уложено у организацију програма и квалитет наставе.

4.2. Постигнућа студената као показатељ квалитета програма

У Табели 9 приказани су достављени подаци о постигнућима полазника за поједине предмете у оквиру програма. Поређење броја оних који су похађали и који су положили, показује је најмање полазника положило обавезни предмет Школска и породична педагогија, док је на изборним предметима ситуација боља. Међутим, није познато да ли су студенти који припадају групи оних који нису положили, и приступали испитима.

Табела 9. Успех студената на нивоу предмета – Универзитет Крагујевац

Назив предмета	Статус предмета	Број студената који су похађали	Број студената који су положили	Просечна оцена студената
Школска и породична педагогија	обавезни	13	2	7,50
Интеракција и комуникација у васпитном раду	изборни	7	7	9,14
Психологија комуникације	изборни	7	7	8,57
Психолошко саветовање у васпитном раду	изборни	3	2	8,00
Педагошка психологија	изборни	2	1	10
Развојна психологија	изборни	1	0	/
Образовна ефективност и развој школа	изборни	5	1	7,00
Лидерство у образовању и школски менаџмент	изборни	3	2	8,50
Психотерапијске технике у васпитном раду	изборни	7	7	9,57
<i>Није наведен назив предмета</i>	изборни	7	2	9,00

4.3. Комуникација наставник - полазник

Током реализације програма најчешћи вид комуникације наставника са студентима био је током наставе (8) и путем електронске поште (8). Ређе су консултације обављане телефонски (4) или као индивидуалне усмене консултације (3).

4.4. Квалитет програма у односу на кључне аспекте програма – квалитативни показатељи

4.4.1. Процена доприноса програма развоју наставничких компетенција

Према појединачним одговорима наставника може се закључити да сви наставници сматрају да је предмет који су предавали допринео развоју управо оних компетенција које су имале кључно место у програму предмета. У целини

гледано, наставници наводе и шире и веома специфичне компетенције којима су посвећивали пажњу током наставе. Анализа одговора показује да су наставницима једнако била важна и теоријска и практична знања и вештине. Такође, процењују да су допринели разумевању комплексности наставничке улоге и спремности на целоживотно учење. Наставници су навели веома широку листу компетенција за које сматрају да их програм унапређује, при чему је отворено питање колико је програм овог обима могао да има утицај на развој свих наведених компетенција.

4.4.2. Проблеми и препреке у организацији и реализацији програма и њихово превазилажење

Анкетирани наставници наводе проблеме који су повезани са претходним искуствима и знањима полазника. Указује се на следеће: недостатак предзнања (Интеракција и комуникација у васпитном раду, Психологија комуникације, Психолошко саветовање у васпитном раду и Психотерапијске технике у васпитном раду), лежерно понашање студената (Образовна ефективност и развој школа) и неприпремљеност за активно учешће у раду (Психолошко саветовање у васпитном раду).

Наведене проблеме наставници су решавали прилагођавањем и/или сажимањем садржаја из извора (2) и доследношћу у захтевима који се односе на висок ниво ангажовања студената (4). Осим тога, наставници који остварују предмете Интеракција и комуникација у васпитном раду, Психологија комуникације, Психолошко саветовање у васпитном раду и Психотерапијске технике у васпитном раду, наставу су обогаћивали и приближавали студентима употребом видео снимака наставних ситуација које су касније биле предмет анализе и дискусије.

4.4.3. Подршка које је изостала током реализације програма – отворена питања

Наставници указују на проблем недовољне осталим наставницима, али се из одговора није могло сазнати шта их је спречавало да сарадњу интензивирају. Такође, изостала је подршка настави кроз видео снимке наставних ситуација, што је, према нашем мишљењу, могло бити превазиђено кроз сарадњу са школама у окружењу.

4.5. Процена успешности и одрживости програма педагошко-психолошког-методичког образовања наставника

Пет од девет наставника искористило је могућност да оцени квалитет програма у целини на скали од 1 до 5 и да дају образложење оцене. Програм у целини оцењен је од стране два наставника оценом 3, од два наставника оценом 4 и један наставник дао је оцену 5.

У образложењима оцена садржане су почетне дилеме у вези са програмом, али и процене капацитета и ангажовања студената. Указује се на то да је мали број присутних на настави отежавао развој квалитетних дискусија и анализа. С друге стране, постоји процена да је садржај програма у целости одговорио на потребе полазника, о чему сведоче њихови продукти, иницијатива, коришћење литературе и др. Такође се указује на потребу обезбеђивања додатне литературе.

Одрживост програма као предмет процене добила је ниже оцене – два испитаника оценила су одрживост оценом 2, један испитаник оценом 3 и два испитаника оценом 4. Постоји мишљење да је програм одржив уколико се обезбеди боља повезаност са факултетима на којима не постоје наставнички смерови и ако се у систему буде више радило на сензибилизацији наставника за континуирано стручно усавршавање. Потребно је уложити напоре да наставници виде личну добит од похађања оваквих програма. Што се тиче садржаја и реализације програма на факултету, наставници одрживост не доводе у питање.

4.6. Предлози за унапређивање квалитета програма педагошко-психолошког-методичког образовања наставника

Наставници предлажу следеће:

- више сати заједничког рада наставника и полазника и одржавање наставе са студентима са другим смерова на Факултету
- укључивање функционалнијих и практичнијих садржаја у програме предмета
- боља повезаност и већа сарадњу између факултета који образују наставнике и факултета који не образују наставнике (а након завршеног факултета могу да се запосле као наставници, као што су економисти, технолози)
- доношење регулативе која ће давати предност на конкурсима наставницима који су завршили овакве и сличне програме
- редовно финансирање оваквих програма из буџетских средстава.

У односу на садржај програма у целини, дати су предлози за унапређивање циљева, садржаја, организације, метода рада, предиспитних обавеза, оцењивања и литературе. Постоји простор за редефинисање циљева и садржаја појединих предмета, боље осмишљавање самосталног рада полазника, а указује се и на потребу супервизијског рада са полазницима.

5. Сумарни резултати истраживања – процене наставника

Наставници који су остваривали наставу (44) веома високим оценама су проценили квалитет програма на четири универзитета. На петостепеној скали процене, сумарни резултати за девет аспеката програма су изнад 4,00 (на скали од 1 до 5). Према квантитативним и квалитативним проценама може се закључити да наставници сматрају да је програм значајно утицао на развој наставничких компетенција студената. На нивоу појединачних ставки боље процене добијене су за квалитет програма, него за начин реализације и организације.

Наставници се разликују у виђењу доприноса програма развоју наставничких компетенција. Наставници са универзитета у Београду и у Крагујевцу сматрају да је допринос програма посебно видљив у разумевању комплексности наставничке улоге, критичком сагледавању властите улоге у планирању и реализацији наставе и у разумевању значаја целоживотног учења. С друге стране, наставници са универзитета у Новом Саду и Новом Пазару предност дају конкретним компетенцијама: за успешну комуникацију, мотивисање ученика за учење и за дидактичко-методичко обликовање наставе.

Наставници са сва четири универзитета процењују да је једногодишња примена наставних програма показала да су потребне одређене измене и допуне појединачних наставних програма у правцу веће функционалности, односно применљивости. Дали су конкретне предлоге за унапређивање циљева, садржаја и метода на нивоу предмета, али и за унапређивање програма у целини.

Квалитет програма и његова одрживост добили су на нивоу узорка различите оцене. Одрживост програма се доводи у питање, што није случај са квалитетом. Током двогодишње реализације на Универзитету у Новом Саду и једногодишње реализације на остала три универзитета постојале су препреке које често нису могле бити превазиђене јер се ради о системским питањима. Најчешће се наводи следеће: недовољно средстава за буџетско финансирање студирања, недостатак средстава за ангажовања наставника – спољних сарадника, недостатак литературе, нерегулисаност школске праксе, а посебно позиције ментора у школама. За превазилажење наведених проблема наставници су дали веома конкретне предлоге који се могу поделити у две групе: предлози који су у надлежности наставника и предлози чије решавање захтева доношење одлука на нивоу система, односно универзитета. Највећи број препорука за унапређивање програма односи се циљеве, садржаје, методе и технике рада у оквиру појединих предмета и програма у целини и наставници су спремни да у кратком року ове препоруке размотре.

У целини гледано, уочава се да наставници показују спремност и ентузијазам да на својим универзитетима задрже започети програм и да га даље развијају.

II МИШЉЕЊЕ СТУДЕНАТА – РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

1. Квалитет програма мастер студија према проценама студената укључених у програме

1.1. Самопроцена студената о утицају мастер програма на развој професионалних компетенција

Према просечним вредностима ставки на две групе питања (теоријска/академска знања и професионалне вештине³) може се закључити да нема великих разлика у проценама. Дакле, студенти сматрају да су подједнако добили на оба плана, теоријском и практичном. Просечна вредност ставки за теоријска знања износи $M=3,92$ ($SD=0.606$), а просечна вредност за професионалне вештине износи $M=3,90$ ($SD=0.621$), на скали од 1 до 5. На појединачним ставкама у групи питања о теоријским знањима минимална просечна вредност била је $Min=2,43$, а на групи питања о практичним вештинама $Min=2.62$. Осим тога, више од 50% студената у обе групе питања (ставки) дају просечне оцене 4 или 5, највише оцене.

Међутим, када се просечне вредности прикажу према месту студирања (Табела 10), уочавају се разлике у просечним вредностима на две групе питања. У тумачењу ових резултата треба имати у виду осипање узорка. Планирани узорак био је 32 студента из Новог Сада, 24 студента из Београда, 25 студената из Новог Пазара и 13 студената из Крагујевца (Јагодине), а реализовани узорак приказан је у табели која следи.

Табела 10. Просечне вредности ставки у односу на две групе питања према месту студирања

Место	N	Стручна/теоријска знања				Професионалне компетенције			
		M	SD	Min	Max	M	SD	Min	Max
Београд	16	3.99	0.460	2.86	4.50	3.84	0.556	2.92	4.54
Нови Пазар	10	4.25	0.384	3.86	5.00	4.15	0.938	3.46	4.92
Нови Сад	15	3.71	0.830	2.43	4.57	3.72	0.763	2.62	4.62
Јагодина	10	3.80	0.498	3.21	4.79	4.00	0.580	3.15	5.00

³ Укупно 27 ставки, од чега се 13 односе на теоријска знања, а 14 на професионалне вештине.

На нивоу појединачних ставки, када је у питању цео узорак, по висини просечних вредности, издвајају се пет следећих ставки:

- 2А: Сазнања о развоју ученика и о специфичностима процеса учења на различитим узрастима.
- 3А: Сазнања о томе како се ученици међусобно разликују по карактеристикама битним за наставу/учење (у приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...).
- 5А: Знања о природи мотивације за учење и врстама мотивације (начинима мотивисања).
- 8А: Знања о врстама оцењивања, праћењу напредовања ученика, испитивању и оцењивању образовних постигнућа.
- 2Б: Како да обезбедим да настава мог предмета уважава развојне специфичности ученика као и да допринесе њиховом развоју.

Ознака А уз број ставке означава групу питања која се односе на теоријска/академска знања, што значи да су студенти издвојили академска знања као област у којој је мастер програм дао највећи допринос. Ако се узме у обзир чињеница да су наведена теоријска знања била новина за студенте у правом смислу те речи и да је програм трајао само једну годину, резултат се може сматрати очекиваним.

Ставке на којим су добијене најмање просечне вредности су:

- 13Аа: Знања о писаним и неписаним прописима: Познавање законодавства.
- 13Аб: Знања о писаним и неписаним прописима: Етички кодекс професије наставника.
- 13Б: Вештина доношења одлука у пракси у односу на законом дефинисана правила и етичке принципе.

Очигледно је да се ради о вештинама које су најтешње повезане са реалним школским контекстом, са којим испитаници имају веома мало искуства.

У Прилогу 1 дат је приказ просечних вредности на појединачним ставкама, а у Прилогу 2 исти подаци према месту студирања.

1.2. Резултати самопроцене компетентности

На нивоу целог узорка испитаника, студенти сматрају да су након похађања програма образовања највише компетентни у следећем:

- Стекли су сазнања о томе како се ученици међусобно разликују по карактеристикама битним за наставу/учење (у приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...).
- Стекли су сазнања како да у настави свог предмета креирају ситуације којима обезбеђују учење различитих (по личности, приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...) ученика.
- Познају различите наставне стратегије, методе, облике, поступке.
- Знају како да изаберу, осмисле и примене начине рада (наставне стратегије, методе, облике рада...) адекватно садржају, циљевима, ученицима и свом стилу рада.
- Стекли су сазнања о природи мотивације за учење и врстама мотивације (начинима мотивисања).
- Стекли су сазнања како да користе различите врсте мотивације својих ученика, како да обезбеде одржавање мотивације код оних који су већ мотивисани и како да подстакну оне код којих је мотивација снижена, како да користе спољашње подстицаје као средство покретања и развијања унутрашње мотивације.

Студенти процењују да су након савладаног програма најмање компетентни када су у питању знања о писаним и неписаним прописима у образовању, у познавању законодавства, етичког кодекса професије наставника и када су у питању вештине доношења одлука у пракси у односу на законом дефинисана правила и етичке принципе.

1.3. Резултати самопроцене важности знања и вештина предвиђених програмом за наставни рад

На нивоу узорка испитаници сматрају да су од свих наведених исхода учења изражених кроз ставке у скали процене највише важни следећи исходи:

- Познавање различитих наставних стратегија, метода, облика, поступака.
- Избор, осмишљавање и примена начина рада (наставне стратегије, методе, облике рада...) адекватно садржају, циљевима, ученицима и свом стилу рада.
- Знања о програмирању и планирању (врстама, односу план/програм...) наставе.

- Планирање наставе у односу на садржај предмета, циљеве и планиране исходе образовања-предмета-наставне јединице, а да се обезбеди што боље учење својих ученика.

С друге стране, студенти сматрају да су најмање важни исходи који се односе на познавање прописа који се односе на образовање и наставни рад.

1.4. Процена доприноса програма образовања развоју наставничких компетенција

На нивоу узорка студенти сматрају да су програми образовања (на сва четири универзитета) највише допринели развоју следећих компетенција:

- Сазнања о развоју ученика и о специфичностима процеса учења на различитим узрастима.
- Како да обезбеде да настава предмета уважава развојне специфичности ученика и како да допринесе њиховом развоју.
- Знања о природи мотивације за учење и врстама мотивације (начинима мотивисања).
- Како да користе различите врсте мотивације својих ученика – како да обезбеде одржавање мотивације код оних који су већ мотивисани, како да подстакну ученике код којих је мотивација снижена, како да користе спољашње подстицаје као средство покретања и развијања унутрашње мотивације.
- Знања о врстама оцењивања, праћењу напредовања ученика, испитивању и оцењивању образовних постигнућа.
- Како да користе различите формалне и неформалне начине праћења и оцењивања ученика да би обезбедили континуирани процес развоја и учења ученика.

Најмањи допринос виде у стицању знања о прописима који се односе на рад у образовању и настави.

Детаљан приказ фреквенције одговора испитаника дат је у Прилогу 3.

2. Предности програма мастер студија и програма педагошко-психолошко-методичког образовања наставника (36 ЕСПБ)

2.1. Мишљење студената са Универзитета у Београду

Према одговорима 16 студената који су похађали мастер студије на Универзитету у Београду, на отворено питање о добрим страна програма, односно његовим предностима, може се закључити да ови испитаници на првом месту истичу рад професора, сарадника и асистената. Похваљују њихов приступ у раду кроз интерактивне методе, избор функционалних и практичних садржаја. Сматрају да су професори имали пресудан утицај на атмосферу током часова, која је била колегијална и пријатна. Испитаници су навели да је веома видљив био ентузијазам професора, да су били иновативни током наставе и да су показивали интересовање за максималан напредак сваког студента.

Осим тога, као предности су видели и концепт и садржај програма у целини који им је омогућио да се више осећају наставницима који су „пре свега педагози“ (цитат). Истичу и значај предмета Школска пракса¹ и Школска пракса 2, као и флексибилност и могућност прилагођавања личним интересовањима студената.

2.2. Мишљење студената са Универзитета у Новом Саду

У највећем броју одговора препознаје се да студенти као највеће предности, односно добре стране мастер програма на Универзитету у Новом Саду издвајају садржај програма. Сматрају да је овакав програм обуке потребан будућим наставницима који нису имали педагошке предмете. „Стицање теоријског знања и тиме подржавање оних радњи које сам раније радила интуитивно. Након учења о тим активностима сам уочила да сам најчешће добро радила што ми изузетно пуно значи. Мислим да сам потврђена у томе да је ова професија за мене.“, сматра један студенткиња. И други студенти деле мишљење да програм омогућава стицање теоријских знања о методама и начинима поучавања и приступима ученицима. Испитаници процењују да су оспособљени за адекватно одговарање на реакције ученика и промене у контексту при реализацији васпитно – образованог рада, као и да уочавају и истражују проблеме у васпитно образованој пракси.

Један број студената као предност истиче и добру сарадњу са професорима, препоручену литературу и адекватне изборне предмете.

2.3. Мишљење студената са Државног универзитета у Новом Пазару

Студенти који су похађали програм мастер студија у Новом Пазару сматрају да је програм задовољио сва њихова очекивања у погледу садржаја и

организације. Посебно истичу то што су научили како да мотивишу ученике, да развијају различите приступе у настави и да наставу учине лакшом и занимљивијом. Осим тога, истичу да су наставници све планиране садржаје презентovali на интересантан начин и да су водили рачуна о функционалности садржаја.

2.4. Мишљење студената са Универзитета Крагујевац – Педагошки факултет у Јагодини

Према одговорима полазника програма (36 ЕСПБ) може се закључити да се као највеће предности издвајају квалитет програма у целини и квалитет приступа у раду са полазницима. Истиче се широко тумачење важности улоге наставника у образовном систему, упућивање на корисне ресурсе у процесу усавршавања и проширивање знања из области психологије, педагогије и опште методике. „Студенти уче да буду професионални наставници“, истиче један испитаник, што нас наводи на закључак да он сматра да му иницијално образовање није било довољно да би себе видео као професионалца за рад у образовању.

3. Недостаци програма мастер студија и програма педагошко-психолошко-методичког образовања наставника (36 ЕСПБ)

3.1. Мишљење студената са Универзитета у Београду

Студенти који су похађали програм мастер студија на Универзитету у Београду сматрају да је највећи недостатак то што је недовољно праксе у школама иако је она планирана кроз два предмета. Указују и на могућност смањивања обима програма на нивоу наставних предмета и на могуће интегрисање појединих садржаја у оквиру предмета (наведен је предмет Наставник као истраживач). Предлаже се да се више времена посвети учењу методологије кроз квалитативну анализу уз помоћ професора. Студенти сматрају да је потребно редефинисање обавеза наставника изборних предмета ради усаглашавања са обавезама наставника обавезних предмета. Ови испитаници веома експлицитно описују лоше услове за извођење наставе на факултету.

3.2. Мишљење студената са Универзитета у Новом Саду

Испитаници сматрају да постоји простор за унапређивање наставног процеса током мастер студија у правцу веће примене знања, јер се дешава да на предавањима преовлађују теоријска предавања. Има и мишљења да је у програму занемарена васпитна улога школе и решавање конфликтних ситуација у школској пракси. Препоручује се да се за студенте припреме примери добре праксе из методике струке и да се прошири избор литературе. Указује се и на потребу ревидирања, односно проширивања листе изборних предмета, али и на другачија организациона решења због тога што су студенти запослени или имају пребивалиште ван Новог Сада.

3.3. Мишљење студената са Државног универзитета у Новом Пазару

Испитаници су уочили да је постојећи програм мање адекватан за студенте који већ раде у школама, а да за студенте без школског искуства треба увести праксу у већем обиму. Осим тога, процењују да у наставу треба увести већи број практичних примера и више водити рачуна о темпу рада посебно када је група студената неуједначена у односу на професионално искуство и иницијално образовање.

3.4. Студенти са Универзитета Крагујевац – Педагошки факултет у Јагодини

Ови испитаници сматрају да је недовољно часова за вежбе, а да настава методике и школске праксе треба да буду боље организоване. Друге недостатке нису наводили.

4. Додатни истраживачки налази - студенти

4.1. Резултати фокус групе за студенте

Са циљем прикупљања додатних података о квалитету програма и квалитету реализације, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања организовао је фокус групу за студенте. Иако су позвани студенти са свих универзитета који су укључени у пројекат, одазвали су се само студенти са два универзитета – Београд и Нови Сад, укупно 13 студената.

Главне теме у вези са којима је вођена дискусија биле су личне и професионалне добити студената од програма који су похађали, квалитет обавезног предмета Школска пракса и квалитет рада наставника који су били укључени у програм.

4.1.1. Личне и професионалне добити од мастер програма

У целини гледано, студенти са оба универзитета сматрају да су **добити на личном плану** јасно препознатљиве. О њима су радо говорили, а посебно истичу следеће:

- увид у могућност личног напредовања у погледу искуства и знања
- проширен круг академских сарадника, познаника и пријатеља
- свест о могућностима напредовања и промене на индивидуалном плану у року од мање од годину дана
- развој социјалних вештина (комуникацијске вештине, одговорност, толеранција), емпатија, преговарање
- развој унутрашње потреба за учењем.

Када су у питању **професионалне добити** на овој фокус групи добијена је потврда налаза из анкете за студенте. Као професионалне добити студенти углавном наводе развој професионалних компетенција за рад у настави и то:

- дидактичко-методичка знања и вештине
- савременији концепт наставе
- унапређивање сарадње са ученицима и родитељима
- бољи рад и односи са ученицима и подстицање активности ученика на часовима
- усавршавање на изради глобалних, оперативних планова
- тумачење курикулума и квалитетније припремање за настави час
- замена фронталног рада интерактивном наставом.

4.1.2. Шта студенти издвајају као најбоље примере праксе својих наставника?

У оквиру фокус групе за студенте, учесници су добили задатак да из целокупног искуства током мастер студија издвоје изузетне примере у раду својих наставника са универзитета и то примере који су били уобичајена пракса наставника, а не изузетак. Циљ у овој активности био је да се добију контуре слике о томе колико је наставни рад на мастер програму био компатибилан са циљевима самог програма.

Учесници фокус групе издвојили су следеће примере у раду својих наставника:

- У уводном делу часа наставник даје јасно објашњење о наставним активностима које следе и који су циљеви часа.
- Групни рад (адекватна подела задатака за рад у групама, фацититирање групног рада, дискретно и стручно пружање помоћи групама).
- Складан рад наставника и асистента.
- Задаци су конципирани тако да се радом у групи дође до заједничких закључака. Представници група износе став групе и закључак и објашњавају другим групама како су дошли до закључка.
- Припрема материјала за рад на часу (разноврсност).
- Комуникација током наставе постоји на свим нивоима.
- На крају часа се ради неформална евалуација квалитета часа.
- Уводне активности (за упознавање, мотивисање, опуштање и сл.).
- Студенти замењују улоге са наставником. Држе час који заједнички евалуирају наставник и остали студенти.
- Наставници редовно дају повратне информације студентима о квалитету радова и учешћу на предавањима.
- Стварање позитивне атмосфере на часовима када се проверава и оцењује знање.
- Израда тестова знања путем рачунара и заједничка процена квалитета тестова.
- Доследност појединих наставника у посвећености студентима.
- Инсистирање наставника на критичком приступу студената када је у питању наставни рад на мастер програму.

4.1.3. Школска пракса – колико су студенти задовољни овим наставним предметом?

Искуства студената са Универзитета у Београду

Представници ЦОН-а организују предмет Школска пракса 1, док је предмет Школска пракса 2 у организацији наставника посебних методика наставе, због чега, према мишљењу студената, постоје разлике у начину организације и квалитету рада у школама. Ментор је обично наставник исте струке као студент или стручни сарадник у школи, али је и ту било одступања. Ментор у већини случајева добија критеријуме за праћење рада студената. Он даје студенту сугестије за писање припрема за час, посматра часове студената и дају повратну информацију студенту о квалитету активности које је реализовао у школи. Студенти процењују да од ментора из школа нису добијали очекивану подршку, а да су то надокнађивали наставници са факултета.

Током праксе у школи студенти посматрају и анализирају часове, прегледају школску документацију, реализују час, пишу есеје, интервјуишу наставнике у школи на задату тему. У оквиру предмета дефинисано је обавезних шест задатака и активности за студенте. Најчешће је у питању посматрање активности у школи, а затим обавезно писање запажања и индивидуалне процене.

Наставници са факултета вреднују прегледају Портфолио 1 и Портфолио 2, којима студенти документују активности у школи. Као доказе о обављеној пракси студенти имају писане анализе часа, интервјуе, есеје о улогама наставника.

Студенти су се у школама суочавали са проблемима који се односе на обавезе школе, јер наставници у школама отворено исказују незадовољство што им студенти ометају наставу.

Предлог студената је да се предвиди више часова које ће они одржати у школама. Треба унапред дефинисати не само обавезе студената, већ и осталих учесника, јер то утиче на организацију и процес практичне наставе. Потребно је прецизније дефинисати права и обавезе свих учесника и обезбедити универзални образац којим се студенти упућују у установу да обаве праксу.

Искуства студената са Универзитета у Новом Саду

Прва генерација студената (школска 2012/2103. година): Предвиђено је да се предмет Школска пракса 1 одржава на факултету и у школи, а предмет Школска пракса 2 на факултету. Студенти нису имали праксу у школи. Са школама су потписани уговори о сарадњи, али школска пракса није реализована. Део испита у овом предмету било је писање припрема за час.

У оквиру предмета Школска пракса 1 студенти су имали обавезу да осмисле и реализују радионицу, писали су припрему часа и евалуирали су исти.

У оквиру Школске праксе 2 студенти су били распоређени у групе – тзв. инжењерску, економску и медицинску, у зависности од иницијалног образовања.

Друга генерација студената (школска 20013/2014. година): У оквиру овог предмета неки студенти су држали час, а неки су гледали видео снимке, а затим су евалуирали квалитет часа и обе активности су одржаване на факултету.

Документација студената садржи елаборат: практични део подразумева израду портфолија (вежба компетенције), посматрање два часа и евалуацију. Израђивали су два сценарија – обрада новог градива и утврђивање, који су били оцењивани.

У организацији праксе било је проблема јер студенти нису могли добити помоћ Универзитета. Студенти су одбијани од стране руководства школа и због тога је садржај задатака предиспитних обавеза био модификован.

Предлог студената је да се предмет Школска пракса реализује искључиво у школама уз надзор наставника са универзитета и ментора из школе. Овај предмет треба да буде тако конципиран да се прво теоретски обради садржај како би студенти стекли неопходна знања за планирање активности у школама. Одржавање часа не треба да буде на почетку него на крају програма. Сматрају да је потребно уредити сарадњу универзитета и школа.

4.2. Иницијална и финална самопроцена студената мастер студија на Универзитету Београд

У програму мастер студија које су организоване на Филозофском факултету Универзитета у Београду у школској 2013/2014. години наставници су, осим финалног извршили и иницијално анкетирање студената у вези са припремљеношћу за наставни рад у школи. Користили су исти инструмент за самопроцену који је на крају програма примењен и на осталим универзитетима укљученим у овај ТЕМПУС програм. Дакле, на самом почетку студијског програма студенти су на петостепеној скали процене Ликертовог типа процењивали своју спремност за наставни рад у школи у односу на 27 ставки и то 14 које су се односиле на знања у ужем смислу (академска, теоријска) и 13 ставки које су се односиле на наставничке компетенције, односно вештине или практична знања.

Од укупно 24 уписана студената, њих 10, дали су и иницијалну и завршну самопроцену. Њихове иницијалне и завршне процене су упоређене и учињен је покушај да се добијени резултати прикажу на начин који може помоћи у бољем разумевању квалитета програма и квалитета наставе, али и потреба будућих наставника.

У овој групи студената њих шест је претходно завршило Филозофски факултет у Београду (историју, филозофију или историју уметности), а од

осталих четворо, по један је завршио Фармацеутски факултет у Београду, Саобраћајни факултет у Београду, Информатички смер на Универзитету Сингидунум и Интернационални факултет у Новом Пазару. Просечна старост анкетираних је 29,5 година, просечан укупни радни стаж је 4 године и сви су без искуства у наставном раду.

Резултати поређења самопроцена приказани су табеларно. Објашњење садржаја табеле: У Табели 11 редови представљају студенте (било их је 10), а у колонама су приказани следећи подаци:

- Колона Академска знања (А) показује на колико ставки у упитнику које се односе на академска знања је утврђена позитивна промена у односу на иницијално стање.
- Колона Компетенције (К) показује на колико ставки у упитнику које се односе на стручне компетенције је утврђена позитивна промена у односу на иницијално стање.
- Колона Укупно А+К показује укупан број ставки у упитнику где је утврђена позитивна промена у односу на иницијално стање.
- У последњој колони приказан је проценат ставки у упитнику где је утврђена позитивна промена у односу на иницијално стање, при чему је укупан број ставки 27.

Напомињемо да су у табели приказане све ставке где је утврђена позитивна промена у односу на иницијално стање, без обзира на величину разлике између финалног и иницијалног стања.

Табела 11. Ставке са позитивнијом проценом у односу на иницијално стање.

бр.	Број ставки са позитивном променом у односу на иницијално стање			Процент А + К од укупног броја (27)
	Број ставки: Академска знања (А)	Број ставки: Компетенције (К)	Укупно А + К	
1.	13	7	20	74,07%
2.	6	13	19	68,42%
3.	7	10	17	58,82%
4.	9	8	17	47,06%
5.	9	8	17	47,06%
6.	11	6	17	35,29%
7.	8	5	13	38,46%
8.	6	6	12	50,00%
9.	11	10	21	47,62%
10.	10	10	20	50,00%
	90	83	173	51,68%

Према приказаним подацима о **позитивним променама** можемо закључити да постоје разлике у проценама студената о напретку у мастер програму. Већина је оних који су на најмање 50% ставки проценили да на крају програма више знају и умеју него што је то било на почетку програма. За остале ставке они процењују да се позитивна промена није десила, што може значити да је она била негативна или да је није ни било (знају и могу исто као и на

почетку програма). Осим тога, студенти се разликују и у погледу процена да ли су више добили у академском знању или у стручним компетенцијама, али је највише оних који процењују да једнако добили у обе области.

У Табели 12 подаци се односе на број ставки на којима су исти студенти (10) проценили да се догодила **негативна промена**, односно да на крају мастер програма знају и могу мање него што су могли пре него што су започели образовање у овом програму.

Табела 12. Ставке са негативнијом проценом у односу на иницијално стање.

р.	Број ставки са негативном променом у односу на иницијално стање			Процент А + К од укупног броја (27)
	Академска знања (А)	Компетенције (К)	Укупно А + К	
1.	0	3	3	11,11%
2.	0	0	0	0,00%
3.	1	1	2	7,41%
4.	0	0	0	0,00%
5.	0	2	2	7,41%
6.	1	0	1	3,70%
7.	2	4	6	22,22%
8.	2	3	5	18,52%
9.	1	0	1	3,70%
10.	0	0	0	0,00%
	7	13	20	7,78%

Подаци у Табели 12, ако се посматрају на нивоу студента, показују да студенти издвајају незнатан број ставки о академским знањима и компетенцијама за које процењују да се догодила негативна промена (знају и могу мање него на почетку програма). Приметно је такође, да су издвојили скоро двоструко више професионалних вештина него академских знања, што је у сагласности са њиховим сугестијама за повећање простора за практичан рад у школи. У целини гледано, ових 10 студената издвојили су мање од 10% ставки, али у два случаја је око 20% ставки са негативном проценом, што указује на јасан став два студента да нису у потпуности задовољни доприносом програма развоју знања и вештина за наставни рад.

На нивоу појединачних ставки највећи број студената (осам и више) издвојили су следећа **академска знања за која процењују да су унапређена** кроз учење у мастер програму:

Ставка	Академска знања
4А	Познавање различитих наставних стратегија, метода, облика, поступака....
7А	Знања о програмирању и планирању (врстама, односу план/програм..) наставе
8А	Знања о врстама оцењивања, праћењу напредовања ученика, испитивању и оцењивању образовних постигнућа.
9А	Знања о начинима континуираног праћења и евалуације наставе и сопственог рада. О различитим изворима евалуације (значење евалуативних података за праксу)
12А	Знања о значају специфичности различитих социо-културних групација (етничке групе, социо-економски ниво, образовни ниво...) за образовање.
13А2	Знања о прописима о етичком кодексу професије наставника.

Најчешће навођене (осам и више студената) **стручне компетенције** за које је процењено да су унапређене у мастер програму су:

Ставка	Компетенција/вештина
7Б	Како да планирам своју наставу у односу на садржај предмета, циљеве и планиране исходе образовања, предмета, наставне јединице, а да обезбедим што боље учење својих ученика.
9Б	Како да континуирано планирам и користим евалуацију своје наставе у сврху њеног сталног унапређивања и мог професионалног развоја.
13Б	Вештине доношења одлука у пракси у односу на законом дефинисана правила и етичке принципе.

Када су у питању ставке (знања и вештине) које су **најмање навођене у избору позитивних промена** издвојиле ле су се три из домена знања и једна ставка из домена вештина. Ради се о следећим ставкама:

Ставка	Знање или компетенција
1А	Продубљено разумевање садржаја предмет/дисциплине (структуре предмета, кључних појмова и њихових међусобних односа, методологије промишљања области)
10А	Знања о сарадњи са колегама из школе, професионалним удружењима и другим начинима организовања и деловања наставника
11А	Знања о облицима и садржајима сарадње родитеља и наставника
1Б	Како да сазнања из свог предмета/дисциплине (структуру предмета, кључне појмове и њихове међусобне односе, методологију промишљања области) доведем у везу са циљевима образовања.

На две ставке констатован је највећи број студената (седам) који су проценили да **се није десила промена** (знају исто као и на почетку програма). Ради се о следећим академским знањима:

Ставка	Академско знање
1А	Продубљено разумевање садржаја предмет/дисциплине (структуре предмета, кључних појмова и њихових међусобних односа, методологије промишљања области)
11А	Знања о облицима и садржајима сарадње родитеља и наставника

Интересантно је то што се ставка 1А појављује и у категорији најмање навођених у избору позитивних промена и у категорији ставки за које је процењено да се није десила промена. Процењујемо да су се испитаници искрено и отворено изјаснили да једногодишња припрема није довољна за *продубљено разумевање*, како је наведено у формулацији очекиваног исхода учења.

Резултати самопроцене приказани на индивидуалном нивоу (Табела 13) показују да се ових десет студената разликују у виђењу напретка који су остварили кроз мастер програм. За сваког студента утврђен је број ставки (од укупно 27) на којима су приметили позитивну промену, број ставки где су приметили негативну промену и број ставки на којима су проценили да није било промене у погледу напретка у знањима и вештинама.

Табела 13. Индивидуалне процене у односу на појединачне ставке у скали процене

Ознака студента	Број ставки са позитивном проценом напретка	Број ставки са негативном проценом напретка	Број ставки са проценом да није било промене
1.	20	3	5
2.	19	0	9
3.	17	2	9
4.	16	0	12
5.	17	2	9
6.	18	1	9
7.	13	6	9
8.	12	5	11
9.	21	1	6
10.	20	0	8

Поређење три категорије одговора показује да код студената преовлађују позитивне процене, али да има и оних (студент 4 и студент 8) који имају процену да програм није имао довољан утицај на развој професионалних знања и вештина.

У целини гледано, приказани резултати анализе на малом узорку студената могу бити додатни показатељ квалитета мастер програма који је остварен на Филозофском факултету у Београду и могу помоћи наставницима да кроз додатне консултације са студентима дођу до прецизних података о томе на који начин треба унапредити програм мастер студија на овом факултету.

5. Сумарни резултати истраживања – процене студената

У целини гледано, студенти који су учествовали у истраживању задовољни су оним што су добили у програму (мастер или 36 ЕСПБ). О томе говоре резултати анкете, фокус групе и компаративни подаци за групу са Универзитета у Београду. У тумачењу резултата потребно је уважити и чињеницу да се ради о испитаницима који готово да немају искуство у наставном раду.

Иако је било одређених организационих проблема, пре свега када је школска пракса у питању, студенти процењују да је програм који су похађали допринео развоју компетенција потребних за рад наставника у школи.

Према мишљењу студената, програм који су похађали највише је допринео развоју њихових компетенција које се односе на разумевање развоја деце/ученика и њихових карактеристика које су важне на учење и напредовање. Осим тога, издвојили су и веома специфичне компетенције које се односе на дидактичко-методичко обликовање наставе. Најмањи допринос програма, што је било и очекивано, виде у дубљем разумевању прописа у образовању и у развоју вештина за доношење одлука у пракси у односу на законом дефинисана правила и етичке принципе.

Према мишљењу студената програмима су на адекватан начин обухваћене професионалне компетенције које су неопходне за успешан рад наставника. Уочава се да се по релевантности издвајају пре свега компетенције које се односе на квалитетно планирање и програмирање наставе. Овај резултат је веома важан јер указује на то да су студенти разумели важност припремања за наставу.

Студенти су организацију и квалитет предмета школска пракса процењивали различито, у зависности од тога на ком универзитету су похађали програм. Организациони проблеми били су условљени постојећим контекстом у коме на системском нивоу није регулисана организација праксе у школама. Што се тиче садржаја овог предмета, универзитети су о томе доносили одлуку. Школском праксом (обимом, садржајем и организацијом) највише су задовољни студенти из Београда. Они сматрају да су активности студената у школама добро осмишљене и да је захваљујући ангажовању њихових наставника пракса у школама била добро спроведена. На другим универзитетима овај предмет остваривао се највише ван школских услова, што је битно утицало и на квалитет.

Дакле, студенти као главни корисници програма образовања проценили су да су програми дали резултате који их препоручују и будућим корисницима. У целини гледано највеће заслуге за квалитет програма студенти приписују наставницима. Ова циљна група је дала довољно конкретних података о томе у којим елементима програме треба унапредити. Било би добро да се њихови предлози размотре пре почетка рада са наредном генерацијом студената.

ЗАКЉУЧЦИ

Студенти и њихови наставници, као кључни учесници у мастер програмима за предметне наставнике и у програму педагошко-психолошко-методичког образовања наставника, сматрају да су програми дали резултате који их препоручују за наставак реализације. У две године реализације на Универзитету у Новом Саду и једној години реализације на универзитетима у Београду, Новом Пазару и Крагујевцу стекла су се релевантна искуства на основу којих се програми могу даље унапређивати.

На садржаје програма у целини и садржаје појединачних наставних предмета нема већих замерки, али су дати конкретни предлози за њихово унапређивање. Ради се о предлозима који не захтевају захвате на нивоу система, нити нове акредитације програма. Највеће промене, односно побољшања потребна су у оквиру предмета Школска пракса и то на сва четири универзитета. Осим у садржају овог предмета, недостаци су утврђени и у организацији активности у школама, јер не постоје системска решења за студентску праксу. У таквом контексту факултетима је тешко да обавезу школе и менторе у школама на учешће у активностима студената са ових програма.

Одрживост програма може бити доведена у питање уколико се не реше питања која се односе на финансирање програма и ангажовање наставника и спољних сарадника. На одрживост програма утиче и нерегулисаност организације стручне праксе студената у школама. Добра околност је то што је у току реализација пројекта ИПА 2011 у коме се једна компонента управо односи на успостављање система школске праксе.

У целини гледано, код студената и наставника преовлађују позитивна искуства, обе циљне групе су препознале добити од овог програма. Ефекти програма нису могли бити процењени, јер већина студената још није завршила све обавезе у програму. Међутим, добити које су студенти препознали јасно указују на то да програми имају потребе капацитете и да су у функцији осигурања квалитета образовања наставника.

ДИРЕКТОР

Др Драган Банићевић

ПРИЛОЗИ

Табела 1. Просечне вредности на ставкама упитника за студенте (целокупан узорак)

Ставка	M	SD	Min	Max
1А Продубљено разумевање садржаја предмета/дисциплине (структуре предмета/дисциплине, кључних појмова и њихових међусобних односа, методологије промишљања области)	3.98	.735	2	5
1Б Како да сазнања из свог предмета/дисциплине (структуру предмета, кључне појмове и њихове међусобне односе, методологију промишљања области) доведем у везу са циљевима образовања.	4.02	.812	2	5
2А Сазнања о развоју ученика и о специфичностима процеса учења на различитим узрастима.	4.25	.717	3	5
2Б Како да обезбедим да настава мог предмета уважава развојне специфичности ученика као и да допринесе њиховом развоју	4.24	.737	2	5
3А Сазнања о томе како се ученици међусобно разликују по карактеристикама битним за наставу/учење (у приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...)	4.35	.522	3	5
3Б Како да у настави свог предмета креирам ситуације којима обезбеђујем учење различитих (по личности, приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...) ученика.	4.08	.891	2	5
4А Познавање различитих наставних стратегија, метода, облика, поступака...	4.14	.980	1	5
4Б Како да изаберем, осмислим и применим начине рада (наставне стратегије, методе, облике рада...) адекватно садржају, циљевима, ученицима и свом стилу рада.	4.08	.997	1	5
5А Знања о природи мотивације за учење и врстама мотивације (начинима мотивисања)	4.25	.771	2	5
5Б Како да користим различите врсте мотивације својих ученика – обезбедим одржавање мотивације код оних који су већ мотивисани и подстакнем оне код којих је мотивација снижена, користим спољашње подстицаје као средство покретања и развијања унутрашње мотивације.	4.08	.868	1	5
6А Знања о различитим врстама вербалне и невербалне комуникације као и о средствима комуникације.	4.02	1.010	1	5
6Б Вештине комуницирања са ученицима и развијања њихове међусобне интеракције (сарадње, креирања позитивне атмосфере у групи...)	4.24	.815	2	5

Ставка	M	SD	Min	Max
7А Знања о програмирању и планирању (врстама, односу план/програм...) наставе.	4.12	.887	1	5
7Б Како да планирам своју наставу у односу на садржај предмета, циљеве и планиране исходе образовања-предмета-наставне јединице, а да обезбедим што боље учење својих ученика.	4.24	.681	2	5
8А Знања о врстама оцењивања, праћењу напредовања ученика, испитивању и оцењивању образовних постигнућа.	4.27	.695	3	5
8Б Како да користим различите формалне и неформалне начине праћења и оцењивања ученика да бих обезбедила/о континуирани процес развоја и учења ученика.	3.96	.937	2	5
9А Знања о начинима конитинуираног праћења и евалуације наставе и сопственог рада: о различитим изворима евалуације (значање евалуативних података за праксу...	3.73	1.201	1	5
9Б Како да континуирано планирам и користим евалуацију своје наставе у сврху њеног сталног унапређивања и мог професионалног развоја.	3.78	1.222	1	5
10А Знања о сарадњи са колегама из школе, професионалним удружењима и другим начинима организовања и деловања наставника.	3.61	1.185	1	5
10Б Како да тимски радим и сарађујем са колегама; како да, кроз сарадњу и активност у оквиру професионалног удруживања, обезбедим трајни извор подршке и ресурса.	3.63	1.019	1	5
11А Знања о облицима и садржајима сарадње родитеља и наставника.	3.94	1.066	1	5
11Б Како да обезбедим сарадњу са родитељима на добробит ученика и школе.	3.63	1.166	1	5
12А Знања о значају специфичности различитих социо-културних групација (етничке групе, социо-економски ниво, образовни ниво...) за образовање.	3.51	1.223	1	5
12Б Како да уважавам социо-културне разлике и користим их као предност.	3.51	1.271	1	5
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Познавање законодавства	3.25	1.093	1	5
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Етички кодекс професије наставника	3.47	1.138	1	5
13Б Вештина доношења одлука у пракси у односу на законом дефинисана правила и етичке принципе.	3.18	1.072	1	5

Табела 2. Просечне вредности на ставкама упитника за студенте – Универзитет Београд

Ставка	M	SD	Min	Max
1А Продубљено разумевање садржаја предмета/дисциплине (структуре предмета/дисциплине, кључних појмова и њихових међусобних односа, методологије промишљања области)	3.88	0.342	3	4
1Б Како да сазнања из свог предмета/дисциплине (структуру предмета, кључне појмове и њихове међусобне односе, методологију промишљања области) доведем у везу са циљевима образовања.	3.94	0.772	3	5
2А Сазнања о развоју ученика и о специфичностима процеса учења на различитим узрастима.	4.31	0.704	3	5
2Б Како да обезбедим да настава мог предмета уважава развојне специфичности ученика као и да допринесе њиховом развоју	4.06	0.854	2	5
3А Сазнања о томе како се ученици међусобно разликују по карактеристикама битним за наставу/учење (у приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...)	4.31	0.602	3	5
3Б Како да у настави свог предмета креирам ситуације којима обезбеђујем учење различитих (по личности, приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...) ученика.	3.75	1.065	2	5
4А Познавање различитих наставних стратегија, метода, облика, поступака...	4.13	0.957	1	5
4Б Како да изаберем, осмислим и применим начине рада (наставне стратегије, методе, облике рада...) адекватно садржају, циљевима, ученицима и свом стилу рада.	3.88	1.025	1	5
5А Знања о природи мотивације за учење и врстама мотивације (начинима мотивисања)	4.31	0.602	3	5
5Б Како да користим различите врсте мотивације својих ученика – обезбедим одржавање мотивације код оних који су већ мотивисани и подстакнем оне код којих је мотивација снижена, користим спољашње подстицаје као средство покретања и развијања унутрашње мотивације.	3.75	1.125	1	5
6А Знања о различитим врстама вербалне и невербалне комуникације као и о средствима комуникације.	3.75	1.342	1	5
6Б Вештине комуницирања са ученицима и развијања њихове међусобне интеракције (сарадње, креирања позитивне атмосфере у групи...)	3.94	1.063	2	5

Ставка	M	SD	Min	Max
7А Знања о програмирању и планирању (врстама, односу план/програм...) наставе.	4.25	1.000	3	5
7Б Како да планирам своју наставу у односу на садржај предмета, циљеве и планиране исходе образовања-предмета-наставне јединице, а да обезбедим што боље учење својих ученика.	4.19	0.834	3	5
8А Знања о врстама оцењивања, праћењу напредовања ученика, испитивању и оцењивању образовних постигнућа.	4.31	0.602	1	5
8Б Како да користим различите формалне и неформалне начине праћења и оцењивања ученика да бих обезбедила/о континуирани процес развоја и учења ученика.	4.25	0.775	1	5
9А Знања о начинима континуираног праћења и евалуације наставе и сопственог рада: о различитим изворима евалуације (значање евалуативних података за праксу...	4.06	1.063	1	5
9Б Како да континуирано планирам и користим евалуацију своје наставе у сврху њеног сталног унапређивања и мог професионалног развоја.	4.13	1.025	1	5
10А Знања о сарадњи са колегама из школе, професионалним удружењима и другим начинима организовања и деловања наставника.	3.31	0.946	1	5
10Б Како да тимски радим и сарађујем са колегама; како да, кроз сарадњу и активност у оквиру професионалног удруживања, обезбедим трајни извор подршке и ресурса.	3.31	1.014	1	5
11А Знања о облицима и садржајима сарадње родитеља и наставника.	3.56	1.153	1	5
11Б Како да обезбедим сарадњу са родитељима на добробит ученика и школе.	3.31	1.138	1	5
12А Знања о значају специфичности различитих социо-културних групација (етничке групе, социо-економски ниво, образовни ниво...) за образовање.	3.94	1.124	3	5
12Б Како да уважавам социо-културне разлике и користим их као предност.	4.06	1.124	3	5
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Познавање законодавства	3.63	0.806	2	5
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Етички кодекс професије наставника	4.06	0.772	3	5
13Б Вештина доношења одлука у пракси у односу на законом дефинисана правила и етичке принципе.	3.38	0.806	3	5

Табела 3. Просечне вредности на ставкама упитника за студенте – Универзитет Нови Пазар

Ставка	M	SD	Min	Max
1А Продубљено разумевање садржаја предмета/дисциплине (структуре предмета/дисциплине, кључних појмова и њихових међусобних односа, методологије промишљања области)	4.20	0.789	3	5
1Б Како да сазнања из свог предмета/дисциплине (структуру предмета, кључне појмове и њихове међусобне односе, методологију промишљања области) доведем у везу са циљевима образовања.	3.90	0.994	2	5
2А Сазнања о развоју ученика и о специфичностима процеса учења на различитим узрастима.	4.10	0.738	3	5
2Б Како да обезбедим да настава мог предмета уважава развојне специфичности ученика као и да допринесе њиховом развоју	4.40	0.699	3	5
3А Сазнања о томе како се ученици међусобно разликују по карактеристикама битним за наставу/учење (у приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...)	4.60	0.516	4	5
3Б Како да у настави свог предмета креирам ситуације којима обезбеђујем учење различитих (по личности, приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...) ученика.	4.20	0.632	3	5
4А Познавање различитих наставних стратегија, метода, облика, поступака...	4.20	0.789	3	5
4Б Како да изаберем, осмислим и применим начине рада (наставне стратегије, методе, облике рада...) адекватно садржају, циљевима, ученицима и свом стилу рада.	4.30	0.675	3	5
5А Знања о природи мотивације за учење и врстама мотивације (начинима мотивисања)	4.50	0.707	3	5
5Б Како да користим различите врсте мотивације својих ученика – обезбедим одржавање мотивације код оних који су већ мотивисани и подстакнем оне код којих је мотивација снижена, користим спољашње подстицаје као средство покретања и развијања унутрашње мотивације.	4.40	0.699	3	5
6А Знања о различитим врстама вербалне и невербалне комуникације као и о средствима комуникације.	4.30	0.823	3	5
6Б Вештине комуницирања са ученицима и развијања њихове међусобне интеракције (сарадње, креирања позитивне атмосфере у групи...)	4.40	0.516	4	5

Ставка	M	SD	Min	Max
7А Знања о програмирању и планирању (врстама, односу план/програм...) наставе.	4.10	0.568	2	5
7Б Како да планирам своју наставу у односу на садржај предмета, циљеве и планиране исходе образовања-предмета-наставне јединице, а да обезбедим што боље учење својих ученика.	4.20	0.422	4	5
8А Знања о врстама оцењивања, праћењу напредовања ученика, испитивању и оцењивању образовних постигнућа.	4.30	0.675	3	5
8Б Како да користим различите формалне и неформалне начине праћења и оцењивања ученика да бих обезбедила/о континуирани процес развоја и учења ученика.	4.00	0.943	3	5
9А Знања о начинима конитинуираног праћења и евалуације наставе и сопственог рада: о различитим изворима евалуације (значање евалуативних података за праксу...	3.90	0.876	3	5
9Б Како да континуирано планирам и користим евалуацију своје наставе у сврху њеног сталног унапређивања и мог професионалног развоја.	4.10	0.876	3	5
10А Знања о сарадњи са колегама из школе, професионалним удружењима и другим начинима организовања и деловања наставника.	4.60	0.699	3	5
10Б Како да тимски радим и сарађујем са колегама; како да, кроз сарадњу и активност у оквиру професионалног удруживања, обезбедим трајни извор подршке и ресурса.	4.30	0.675	3	5
11А Знања о облицима и садржајима сарадње родитеља и наставника.	4.30	0.823	3	5
11Б Како да обезбедим сарадњу са родитељима на добробит ученика и школе.	3.80	0.919	3	5
12А Знања о значају специфичности различитих социо-културних групација (етничке групе, социо-економски ниво, образовни ниво...) за образовање.	4.20	0.632	3	5
12Б Како да уважавам социо-културне разлике и користим их као предност.	3.90	0.994	2	5
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Познавање законодавства	4.00	0.943	3	5
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Етички кодекс професије наставника	4.20	0.789	3	5
13Б Вештина доношења одлука у пракси у односу на законом дефинисана правила и етичке принципе.	4.00	0.943	3	5

Табела 4. Просечне вредности на ставкама упитника за студенте – Универзитет Нови Сад

Ставка	M	SD	Min	Max
1А Продубљено разумевање садржаја предмета/дисциплине (структуре предмета/дисциплине, кључних појмова и њихових међусобних односа, методологије промишљања области)	4.07	0.884	3	5
1Б Како да сазнања из свог предмета/дисциплине (структуру предмета, кључне појмове и њихове међусобне односе, методологију промишљања области) доведем у везу са циљевима образовања.	4.33	0.724	3	5
2А Сазнања о развоју ученика и о специфичностима процеса учења на различитим узрастима.	4.33	0.900	3	5
2Б Како да обезбедим да настава мог предмета уважава развојне специфичности ученика као и да допринесе њиховом развоју	4.20	0.561	3	5
3А Сазнања о томе како се ученици међусобно разликују по карактеристикама битним за наставу/учење (у приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...)	4.40	0.507	4	5
3Б Како да у настави свог предмета креирам ситуације којима обезбеђујем учење различитих (по личности, приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...) ученика.	4.20	0.775	2	5
4А Познавање различитих наставних стратегија, метода, облика, поступака...	4.13	1.356	2	5
4Б Како да изаберем, осмислим и применим начине рада (наставне стратегије, методе, облике рада...) адекватно садржају, циљевима, ученицима и свом стилу рада.	3.93	1.335	2	5
5А Знања о природи мотивације за учење и врстама мотивације (начинима мотивисања)	4.40	0.632	3	5
5Б Како да користим различите врсте мотивације својих ученика – обезбедим одржавање мотивације код оних који су већ мотивисани и подстакнем оне код којих је мотивација снижена, користим спољашње подстицаје као средство покретања и развијања унутрашње мотивације.	4.27	0.594	3	5
6А Знања о различитим врстама вербалне и невербалне комуникације као и о средствима комуникације.	4.00	0.926	3	5
6Б Вештине комуницирања са ученицима и развијања њихове међусобне интеракције (сарадње, креирања позитивне атмосфере у групи...)	4.33	0.724	3	5

Ставка	M	SD	Min	Max
7А Знања о програмирању и планирању (врстама, односу план/програм...) наставе.	4.33	0.900	3	5
7Б Како да планирам своју наставу у односу на садржај предмета, циљеве и планиране исходе образовања-предмета-наставне јединице, а да обезбедим што боље учење својих ученика.	4.47	0.640	3	5
8А Знања о врстама оцењивања, праћењу напредовања ученика, испитивању и оцењивању образовних постигнућа.	4.53	0.516	4	5
8Б Како да користим различите формалне и неформалне начине праћења и оцењивања ученика да бих обезбедила/о континуирани процес развоја и учења ученика.	3.73	1.223	2	5
9А Знања о начинима конитинуираног праћења и евалуације наставе и сопственог рада: о различитим изворима евалуације (значање евалуативних података за праксу...	3.33	1.589	1	5
9Б Како да континуирано планирам и користим евалуацију своје наставе у сврху њеног сталног унапређивања и мог професионалног развоја.	3.40	1.639	1	5
10А Знања о сарадњи са колегама из школе, професионалним удружењима и другим начинима организовања и деловања наставника.	3.00	1.464	1	5
10Б Како да тимски радим и сарађујем са колегама; како да, кроз сарадњу и активност у оквиру професионалног удруживања, обезбедим трајни извор подршке и ресурса.	3.13	0.990	2	5
11А Знања о облицима и садржајима сарадње родитеља и наставника.	3.93	1.033	2	5
11Б Како да обезбедим сарадњу са родитељима на добробит ученика и школе.	3.60	1.352	2	5
12А Знања о значају специфичности различитих социо-културних групација (етничке групе, социо-економски ниво, образовни ниво...) за образовање.	2.73	1.438	1	5
12Б Како да уважавам социо-културне разлике и користим их као предност.	2.47	1.246	1	5
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Познавање законодавства	2.33	1.175	1	4
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Етички кодекс професије наставника	2.47	1.187	1	4
13Б Вештина доношења одлука у пракси у односу на законом дефинисана правила и етичке принципе.	2.27	1.033	1	4

Табела 5. Просечне вредности на ставкама упитника за студенте – Универзитет Крагујевац – Педагошки факултет Јагодина

Ставка	M	SD	Min	Max
1А Продубљено разумевање садржаја предмета/дисциплине (структуре предмета/дисциплине, кључних појмова и њихових међусобних односа, методологије промишљања области)	3.80	0.919	2	5
1Б Како да сазнања из свог предмета/дисциплине (структуру предмета, кључне појмове и њихове међусобне односе, методологију промишљања области) доведем у везу са циљевима образовања.	3.80	0.789	2	5
2А Сазнања о развоју ученика и о специфичностима процеса учења на различитим узрастима.	4.20	0.422	4	5
2Б Како да обезбедим да настава мог предмета уважава развојне специфичности ученика као и да допринесе њиховом развоју	4.40	0.843	3	5
3А Сазнања о томе како се ученици међусобно разликују по карактеристикама битним за наставу/учење (у приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...)	4.10	0.316	4	5
3Б Како да у настави свог предмета креирам ситуације којима обезбеђујем учење различитих (по личности, приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...) ученика.	4.30	0.949	2	5
4А Познавање различитих наставних стратегија, метода, облика, поступака...	4.10	0.568	3	5
4Б Како да изаберем, осмислим и применим начине рада (наставне стратегије, методе, облике рада...) адекватно садржају, циљевима, ученицима и свом стилу рада.	4.40	0.516	4	5
5А Знања о природи мотивације за учење и врстама мотивације (начинима мотивисања)	3.70	1.059	2	5
5Б Како да користим различите врсте мотивације својих ученика – обезбедим одржавање мотивације код оних који су већ мотивисани и подстакнем оне код којих је мотивација снижена, користим спољашње подстицаје као средство покретања и развијања унутрашње мотивације.	4.00	0.816	3	5
6А Знања о различитим врстама вербалне и невербалне комуникације као и о средствима комуникације.	4.20	0.632	3	5
6Б Вештине комуницирања са ученицима и развијања њихове међусобне интеракције (сарадње, креирања позитивне атмосфере у групи...)	4.40	0.699	3	5

Ставка	M	SD	Min	Max
7А Знања о програмирању и планирању (врстама, односу план/програм...) наставе.	3.60	0.843	3	5
7Б Како да планирам своју наставу у односу на садржај предмета, циљеве и планиране исходе образовања-предмета-наставне јединице, а да обезбедим што боље учење својих ученика.	4.00	0.667	3	5
8А Знања о врстама оцењивања, праћењу напредовања ученика, испитивању и оцењивању образовних постигнућа.	3.80	0.919	3	5
8Б Како да користим различите формалне и неформалне начине праћења и оцењивања ученика да бих обезбедила/о континуирани процес развоја и учења ученика.	3.80	0.632	3	5
9А Знања о начинима конитинуираног праћења и евалуације наставе и сопственог рада: о различитим изворима евалуације (значање евалуативних података за праксу...	3.60	0.966	2	5
9Б Како да континуирано планирам и користим евалуацију своје наставе у сврху њеног сталног унапређивања и мог професионалног развоја.	3.50	0.972	2	5
10А Знања о сарадњи са колегама из школе, професионалним удружењима и другим начинима организовања и деловања наставника.	4.00	0.667	3	5
10Б Како да тимски радим и сарађујем са колегама; како да, кроз сарадњу и активност у оквиру професионалног удруживања, обезбедим трајни извор подршке и ресурса.	4.20	0.789	3	5
11А Знања о облицима и садржајима сарадње родитеља и наставника.	4.20	1.135	2	5
11Б Како да обезбедим сарадњу са родитељима на добробит ученика и школе.	4.00	1.,155	2	5
12А Знања о значају специфичности различитих социо-културних групација (етничке групе, социо-економски ниво, образовни ниво...) за образовање.	3.30	0.823	2	5
12Б Како да уважавам социо-културне разлике и користим их као предност.	3.80	0.919	2	5
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Познавање законодавства	3.30	0.483	3	4
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Етички кодекс професије наставника	3.30	0.675	3	5
13Б Вештина доношења одлука у пракси у односу на законом дефинисана правила и етичке принципе.	3.40	0.699	3	5

Табела 6. Анализа компетенсти, важности знања и вештина и доприноса који је дао програм

	компетентност		важност		Највећи допринос
	+	-	+	-	
1А Продубљено разумевање садржаја предмета/дисциплине (структуре предмета/дисциплине, кључних појмова и њихових међусобних односа, методологије промишљања области)	6	3	1	2	3
1Б Како да сазнања из свог предмета/дисциплине (структуру предмета, кључне појмове и њихове међусобне односе, методологију промишљања области) доведем у везу са циљевима образовања.					
2А Сазнања о развоју ученика и о специфичностима процеса учења на различитим узрастима.	3	0	5	0	15
2Б Како да обезбедим да настава мог предмета уважава развојне специфичности ученика као и да допринесе њиховом развоју					
3А Сазнања о томе како се ученици међусобно разликују по карактеристикама битним за наставу/учење (у приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...)	8	0	9	1	9
3Б Како да у настави свог предмета креирам ситуације којима обезбеђујем учење различитих (по личности, приступима учењу, предзнањима, способностима, мотивисаности...) ученика.					
4А Познавање различитих наставних стратегија, метода, облика, поступака...	9	1	13	0	11
4Б Како да изаберам, осмислим и применим начине рада (наставне стратегије, методе, облике рада...) адекватно садржају, циљевима, ученицима и свом стилу рада.					
5А Знања о природи мотивације за учење и врстама мотивације (начинима мотивисања)	8	0	7	0	15
5Б Како да користим различите врсте мотивације својих ученика – обезбедим одржавање мотивације код оних који су већ мотивисани и подстакнем оне код којих је мотивација снижена, користим спољашње подстицаје као средство покретања и развијања унутрашње мотивације.					
6А Знања о различитим врстама вербалне и невербалне комуникације као и о средствима комуникације.	8	1	6	2	12
6Б Вештине комуницирања са ученицима и развијања њихове међусобне интеракције (сарадње, креирања позитивне атмосфере у групи...)					
7А Знања о програмирању и планирању (врстама, односу план/програм...) наставе.	7	1	13	0	12
7Б Како да планирам своју наставу у односу на садржај предмета, циљеве и планиране исходе образовања-					

	компетентност		важност		Највећи допринос
	+	-	+	-	
предмета-наставне јединице, а да обезбедим што боље учење својих ученика.					
8А Знања о врстама оцењивања, праћењу напредовања ученика, испитивању и оцењивању образовних постигнућа.					
8Б Како да користим различите формалне и неформалне начине праћења и оцењивања ученика да бих обезбедила/о континуирани процес развоја и учења ученика.	5	2	8	1	19
9А Знања о начинима конитинуираног праћења и евалуације наставе и сопственог рада: о различитим изворима евалуације (значење евалуативних података за праксу...					
9Б Како да континуирано планирам и користим евалуацију своје наставе у сврху њеног сталног унапређивања и мог професионалног развоја.	4	5	7	0	11
10А Знања о сарадњи са колегама из школе, професионалним удружењима и другим начинима организовања и деловања наставника.					
10Б Како да тимски радим и сарађујем са колегама; како да, кроз сарадњу и активност у оквиру професионалног удруживања, обезбедим трајни извор подршке и ресурса.	4	4	2	7	6
11А Знања о облицима и садржајима сарадње родитеља и наставника.					
11Б Како да обезбедим сарадњу са родитељима на добробит ученика и школе.	5	7	1	5	6
12А Знања о значају специфичности различитих социо-културних групација (етничке групе, социо-економски ниво, образовни ниво...) за образовање.					
12Б Како да уважавам социо-културне разлике и користим их као предност.	2	8	1	9	4
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Познавање законодавства					
13А Знања о писаним и неписаним прописима: Етички кодекс професије наставника	0	21	4	14	2
13Б Вештина доношења одлука у пракси у односу на законом дефинисана правила и етичке принципе.					